

Vrijednosti održivog ponašanja

Doc. dr. sc. Sanja Tatalović Vorkapić
 Doc. dr. sc. Dunja Anđić
 Sanja Unković

Do devedesetih godina istraživala su se upravo ona proekološka ponašanja koja su se temeljila na vrijednostima, stavovima i uvjerenjima o ekološkoj zaštiti okoliša, a danas se ključne vrijednosti koje podržavaju ekološko građanstvo povezuju s univerzalnim ljudskim vrijednostima, a ne posebno s brigom za okoliš.

Održiv razvoj je primarno definiran kao 'razvoj koji ide u susret potrebama današnjih generacija, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe' (WCED, 1987., prema Weber, 2012, 1). Temeljna namjera koncepta održivog razvoja je 'poticanje vrijednosti za preuzimanje odgovornosti i promjenu ponašanja sada za budućnost' (Rakić i Vukušić, 2010., 2). Proekološko ponašanje se potiče na način da ističe sveobuhvatne i univerzalne vrijednosti koje nisu nužno proekološke prirode. Prema Najeri

(2010.) čovjekovo ponašanje uključuje više aspekata. Primjerice, smatra se da su oni aspekti koji se bave rješavanjem problema povezani sa sposobnošću ili s rezultatom; oni koji se bave izborom nazvani su *motivi ili stavovi*, a aspekte vezane za ciljeve ili događaje u skladu s kulturnim normama zovemo *uvjerenjima*. Postoje mnoge teorije kojima su se pokušavala objasniti proekološka i održiva ponašanja. *Schwartzova teorija vrijednosti i aktivacije moralnih normi* (1992.) jedan je od najprimjenjivanijih modela korištenih u psihologijskim i

interdisciplinarnim istraživanjima, kao i pri konstrukciji mjernih instrumenata za mjerenje proekoloških, održivih ponašanja. Slijedom rečenog, u istraživanju koje je provedeno s ciljem izrade diplomskog rada pod nazivom 'Optimizam, zadovoljstvo životom i održivo ponašanje kod odgojitelja predškolske djece' (Unković, 2013.), između ostalog, obuhvaćeno je i mjerenje i analiza održivog ponašanja odgojatelja prema modelu Najere (2010.). Za mjerenje održivog ponašanja primijenjen je *Upitnik o održivom ponašanju* (eng. *Questionnaire on Sustainable Behaviour*) koji je osmislila i validirala Najera (2010.), a Anđić i Tatalović Vorkapić prilagodile i validirale na hrvatskom uzorku. U okviru ovog upitnika analizirale su se univerzalne ljudske vrijednosti, svjesnost o posljedicama ekoloških problema, percepcija osobne i tuđe odgovornosti, te intra i interpersonalna inteligencija. Održivo ponašanje je definirano kao 'niz (djelotvornih), namjernih i očekivanih akcija za prihvaćanje odgovornosti za prevenciju, očuvanje i zaštitu fizičkih i kulturnih resursa, koji uključuju integritet životinjskih i biljnih vrsta, kao i individualne i društvene dobrobiti i materijalne sigurnosti sadašnjih i bu-

Ulaganje u odgojateljsku profesiju trebalo bi biti dio kontinuirane brige za djecu

dućih (humanih) generacija' (Najera, 2010.).

Univerzalne ljudske vrijednosti kao aspekt održivog ponašanja

Ono što je posebno zanimljivo unutar samog modela održivog ponašanja

koje se sastoji od četiri prije navedena aspekta, jest upravo dio koji se odnosi na univerzalne ljudske vrijednosti. Važnost poticanja, mjerenja i analize ovih vrijednosti kod odgajatelja od iznimne je važnosti, s obzirom na to da jedino onaj odgajatelj koji ima

proaktivan stav prema ekološkim pitanjima i razvijene univerzalne ljudske vrijednosti može pokazivati autentično održivo ponašanje i kao takvo ga izravno prenositi u radu s djecom predškolske dobi zajedno sa sukladnim vrijednostima. Schwarz

Tablica 1. Frekvencija odgajatelja s obzirom na davanje odgovora Subskale univerzalnih ljudskih vrijednosti, te prosječni odgovori za svaku tvrdnju

TVRDNJE	1 - Ne, potpuno se ne slažem	2 - Ne, djelomično se ne slažem	3 - Možda; i slažem se i ne slažem se	4 - Da, djelomično se slažem	5 - Da, potpuno se slažem	Neodgovoreno	PROSJEČAN ODGOVOR
1. Želim svijet u miru, u kojem nema rata i konflikta.	1	0	2	11	114	1	4,9
2. Utjecajan sam, imam utjecaja na ljude i događaje.	17	27	73	37	4	1	2,9
3. Ambiciozan sam, bogat, materijalno i finansijski imućan.	35	52	55	13	1	3	2,3
4. Slobodouman sam.	2	8	29	75	36	9	3,9
5. Posjedujem autoritet, imam pravo voditi i zapovijedati.	36	39	55	23	2	4	2,5
6. Kreativna sam.	1	1	23	68	64	2	4,2
7. Vjerujem u društvenu moć, kontrolu i dominaciju nad drugima.	47	33	41	25	11	2	2,5
8. Zalažem se za pravičan društveni poredak.	0	2	18	42	95	2	4,5
9. Vodim računa o prevenciji, zaštiti okoliša i očuvanju prirodnih resursa.	0	1	17	67	72	2	4,3
10. Vodim raznolik život, ispunjen izazovima, novitetima i promjenama.	4	7	42	68	37	1	3,8
11. Imam osjećaj za društvenu pravdu, korigiranje nepravde, te brigu o slabima i bolesnima.	0	1	16	56	85	1	4,4
12. Uživam u životu.	0	4	12	70	70	3	4,3
13. Samodiscipliniran sam, mogu se kontrolirati i oduprijeti iskušenju.	0	7	25	78	48	1	4,1
14. Vjerujem u život u skladu s prirodom i prakticiram ga.	0	3	32	85	38	1	4
15. Vjerujem u blagostanje svih živih bića.	2	5	34	56	60	2	4,1
16. Odgovoran sam.	0	0	6	57	95	1	4,6
17. Poštujem sebe, sva druga živa bića i prirodu.	0	0	5	46	106	2	4,6
18. Umjeren sam.	0	4	19	81	54	1	4,2
19. Vjerujem u jednakost i jednake mogućnosti za sve.	4	6	24	49	74	2	4,2
20. Prihvaćam svoj životni put onakvim kakav jest.	1	8	32	69	48	1	4
21. Biram svoje vlastite ciljeve.	2	1	14	66	75	1	4,3

pripremili smo za vas

(1992: str.21) je definirao vrijednost kao 'poželjan transsituacijski cilj koji varira s obzirom na važnosti te koji služi kao vodeće načelo u životu pojedinca ili socijalnog entiteta'. Schwarz (1992., 1994.) je ispitivao odnos između 56 vrijednosti u različitim kulturama i reducirao ih je na 10 motivacijskih tipova ili univerzalnih vrijednosti: moć, postignuće, hedonizam, poticaj, nezavisnost, univerzalizam, dobronamjernost, tradicija, konformizam, sigurnost. Te su vrijednosti kategorizirane unutar 4 tipa vrijednosti viših razina, odnosno dviju dimenzija.

Prva dimenzija, otvorenost za promjene nasuprot konzervativnosti tradicionalnih odnosa, razlikuje vrijednosti koje naglašavaju neovisnost (kao što su samousmjerenost i poticaj) od onih koji naglašavaju tradiciju i konformizam. Druga dimenzija razlikuje samoprevladavanje/vlastito odricanje od egoistične ili samounapređujuće vrijednosne orijentacije. Dok prva orijentacija uključuje altruistične i biosferičke vrijednosti, kao što su univerzalizam i dobronamjernost, potonja uključuje vrijednosti vezane uz ostvarenje osobnih interesa, kao što su moć i postignuće (De Groot i Steg, 2007.).

Dakle, Schwarzov model univerzalnih vrijednosti (1992.) je primijenjen u prvoj subskali upitnika za održiv razvoj, korištenog u aktualnom istraživanju s odgajateljima (Tablica 1). Kako ističu autori De Groot i Steg (2007.), većina je istraživanja dokazala da ljudi s dominantnom vrijednosnom orijentacijom samoprevladavanja/vlastitog odricanja (eng. *self-transcendence*) imaju snažnija proekološka uvjerenja te da će se (vjerojatnije) više angažirati u proekološkom ponašanju od onih osoba koje snažno preferiraju vrijednosti samounapređenja/vlastitog napretka (eng. *self-enhancement*).

S ciljem analize održivog ponašanja, a s naglaskom proučavanja univerzalnih ljudskih vrijednosti kod odgajatelja, ispitano je 158 odgajatelja, prosječne dobi od 41 godine – u rasponu od 23 do 63 godine, te prosječne duljine staža M=18 godina u rasponu od 0

do 43 godina radnog staža. Od ukupnog uzorka, 20 njih su bili studenti Učiteljskog fakulteta u Rijeci (2. godine Izvanrednog diplomskog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje), a 138 njih odgajatelji iz četiri podcentra Dječjeg vrtića Rijeka.

Općenito, rezultati istraživanja ukazali su na visoku razinu održivog ponašanja, te specifično i visoku razinu univerzalnih ljudskih vrijednosti, što je bilo očekivano. Tablica 1 prikazuje frekvenciju odgajatelja pri davanju odgovora u odnosu na svaku od 21 tvrdnji, kao i prosječan odgovor svih odgajatelja za svaku tvrdnju. Utvrđeni su rezultati i veći u odnosu na rezultate istraživanja koje su provele Tatalović Vorkapić i Anđić na studentskom uzorku. Očekivano, studenti su pokazali niže vrijednosti od odgajatelja, od kojih se, budući da im je profesionalno 'povjeren' odgoj djece, očekuje da visoko 'kotiraju' na ljestvici vrijednosti. Budući da se *homo moralis* ne postaje rođenjem, a to je na neki način i jedan od ciljeva odgoja, od odgajatelja (učitelja, profesora) se očekuje da budu moralni autoriteti koji će djecu 'voditi' pravim putem.

Zaključak

Značajan doprinos ovog istraživanja odnosi se na činjenicu da je populacija odgajatelja u znanstvenim istraživanjima zapostavljena, te da postoji mali broj domaćih i stranih istraživanja koja sustavno ispituju i analiziraju različite karakteristike upravo odgajateljske profesije. Nadalje, ukazujući na važnost univerzalnih ljudskih vrijednosti u smislu promicanja održivog razvoja kod odgajatelja, a time i djece predškolske dobi, ovo istraživanje može poslužiti i kao putokaz stručnim suradnicima u osmišljavanju radionica i drugih edukacijskih modaliteta koji bi pridonijeli psihološkom i profesionalnom osnaživanju odgajatelja, a na taj način i stvaranju kvalitetnih (kadrovskih) uvjeta za optimalan razvoj djece (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010.). Dakle, neophodno je nastaviti s istraživanjima kojima se ispituju konstrukti poput *održivog ponašanja*, jer to

znači ulaganje u odgajatelje, a na taj način i ulaganje u kvalitetu odgojno-obrazovnog rada. Naime, ulaganje u odgajateljsku profesiju, u smislu njegevanja njihove psihološke dobrobiti, trebalo bi biti dio kontinuirane brige za djecu (Koller-Trbović i sur., 1996.), a time i jedan od prioriteta društva, jer se na taj način mogu osigurati dugoročni pozitivni učinci na razvoj djece predškolske dobi. Naime, budući da su vrijednosti održivog razvoja ključne za racionalan, pravedan i dostojanstven život u sadašnjosti i budućnosti, potreba daljnjeg ulaganja u odgajatelje u smislu daljnjih istraživanja nameće se kao preduvjet suvremenog humanog i održivog društva.

Literatura

1. Anđić, D. i Tatalović Vorkapić, S. (u tisku): *Provjera psihometrijskih svojstava skale o održivom ponašanju. Revija za sociologiju*. Hrvatsko sociološko društvo Zagreb.
2. De Groot, J. I. M. i Steg, L. (2007.): *Value orientations and environmental beliefs in five countries. Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 318-332.
3. Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Tasić, D. (1996.): *Zadovoljstvo odgajatelja osobnim životom u promijenjenim okolnostima. Kriminologija i socijalna integracija*, 4(2), 120-126.
4. Najera, M. J. (2010.): *Sustainability in Higher Education. An explorative approach on sustainable behaviour in two universities. Doctoral Thesis*, Erasmus University Rotterdam.
5. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2010.). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, Republika Hrvatska.
6. Rakić, V. i Vukušić, S. (2008.): *Odgoj i obrazovanje za vrijednost. Društvena istraživanja*, 19 (4-5), 771-795.
7. Schwartz, S. H. (1992.): *Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries*. U: M. Zanna (Ur.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, str. 1-65). New York: Academic Press.
8. Schwartz, S. H. (1994.): *Are there universal aspects in the structure and contents of human values? Journal of Social Issues*, 50, 19-45.
9. Unković, S. (2013.): *Optimizam, zadovoljstvo životom i održivo ponašanje kod odgojitelja predškolske djece. Diplomski rad*. Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet u Rijeci.
10. Weber, A. J. (2012.): *Exploring direct and indirect antecedents of self-reported ecological behaviors*. A Thesis presented to the Faculty of the Graduate School of Angelo State University.